

ppłk mgr Andrzej Masłoń

CS SG w Kętrzynie

EWOLUCJA SYSTEMU KSZTAŁCENIA FUNKCJONARIUSZY STRAŻY GRANICZNEJ NA PRZESTRZENI 10 LAT

W 1991 r. doszło do istotnych zmian organizacyjnych w systemie ochrony granicy państwowej. To z kolei wpłynęło na daleko idące zmiany w systemie kształcenia i przygotowywania kadr dla potrzeb nowo tworzonej formacji, w miejsce rozformowanych Wojsk Ochrony Pogranicza. 16 maja 1991 r. utworzona została Straż Graniczna jako formacja policyjna.¹

Straż Graniczna jako jednolita umundurowana i uzbrojona formacja stała się organem administracji państwowej. Zmienił się również zakres i charakter zadań, które zdefiniowane zostały w sposób następujący:

- ochrona granicy państwowej,
- organizowanie i dokonywanie kontroli ruchu granicznego,
- wydawanie zezwoleń na przekraczanie granicy państwowej,
- rozpoznawanie, zapobieganie i wykrywanie przestępstw, wykroczeń oraz ściganie ich sprawców w zakresie ochrony granicy państwowej,
- zapewnienie porządku publicznego w przejściach granicznych i w strefie nadgranicznej,
- utrzymywanie i ochrona znaków granicznych i urządzeń służących do ochrony granicy,
- wykonywanie postanowień umów międzynarodowych o stosunkach prawnych na granicy państwowej,
- gromadzenie i przetwarzanie informacji z zakresu ochrony granicy państwowej i kontroli ruchu granicznego,
- nadzór nad eksploatacją polskich obszarów morskich,
- zapobieganie transportowania przez granicę państwową odpadów,

¹ Ustawa z dn. 12.10.1990 r. o Straży Granicznej (Dz.U. nr 78, poz. 462 z późn. zm.).

– szkodliwych substancji, materiałów promieniotwórczych i narkotyków.²

Zmiany te spowodowały początkowo przebudowę programów kształcenia a później zmianę całego systemu przygotowania i doskonalenia kadr. Programy Podoficerskiej Szkoły Zawodowej WOP, Szkoły Chorążych WOP i filii WSOWZmech. zostały dostosowane do nowych warunków i zadań, jakie postawiono przed Strażą Graniczną.

W tym samym czasie doszło do zmian organizacyjnych w strukturze komórek dydaktycznych. W miejsce dotychczasowych cykli szkoleniowych utworzone zostały zakłady. Powołane zostały następujące komórki dydaktyczne:

- Samodzielny Zakład Podstaw Służby Granicznej,
- Zakład Prawa i Nauk Humanistycznych,
- Zakład Łączności i Informatyki,
- Zakład Ogólnozawodowy.

Czas trwania nauki w Podoficerskiej Szkole Zawodowej nie uległ zmianie. W dalszym ciągu został zachowany 6-miesięczny okres szkolenia dla elewów. Wprowadzony został również 4-miesięczny cykl szkolenia dla funkcjonariuszy (już nie żołnierzy) skierowanych z jednostek granicznych. Program realizowany był w następujących działach przedmiotowych:

1. Dział ogólnokształcący (16,2 % czasu przeznaczanego na kurs):
 - Język obcy (zachodni),
 - Elementy historii Polski i formacji granicznych,
 - Elementy psychologii, socjologii i pedagogiki,
 - Geografia polityczna świata.
2. Dział specjalistyczny (52,43 %):
 - Służba graniczna,
 - Kontrola ruchu granicznego,
 - Wybrane zagadnienia prawa, kryminalistyki i kryminologii,
 - Wybrane problemy działań operacyjno-rozpoznawczych.
3. Dział uzupełniający (31,37 %):

² Ibidem.

- Wychowanie fizyczne,
- Szkolenie strzeleckie,
- Organizacja działań SG w sytuacjach szczególnych,
- Szkolenie łączności,
- Zabezpieczenie działań granicznych,
- Regulaminy i przepisy SG,
- Podstawy informatyki.

Podoficerowie przygotowani byli w dwóch specjalnościach tj. kontrola ruchu granicznego i graniczna.³

Nauczanie w Szkole Chorążych trwało w zależności od systemu naboru kandydatów: 11 miesięcy – dla kandydatów z cywila, 9 miesięcy – dla kandydatów zasadniczej służby w Straży Granicznej, 5 miesięcy – dla absolwentów Podoficerskiej Szkoły Zawodowej Straży Granicznej.

Kadeci przygotowywani byli w trzech specjalnościach:

- łączność,
- graniczna,
- kontrola ruchu granicznego.

Program Szkoły Chorążych Straży Granicznej również realizowany był w trzech działach przedmiotowych, z których pierwszy – ogólnokształcący nie różnił się przedmiotowo od programu Podoficerskiej Szkoły Zawodowej. Różnica polegała tylko na zwiększonym udziale, bo wynoszącym 23,25 % czasu przeznaczanego na kurs. Był on obszerniejszy pod względem treściowym.

Drugi dział, poza takimi samymi przedmiotami jak w szkoleniu podoficerów, zawierał dodatkowo przedmioty specjalistyczne dla kierunku łączności. Na tym kierunku realizowane były takie przedmioty jak:

- Podstawy elektroniki,
- Praca na urządzeniach,
- Sprzęt łączności,
- Podstawy teletransmisji,
- Podstawy utajniania informacji,

³ Ramowy program kształcenia elewów Podoficerskiej Szkoły Zawodowej Straży Granicznej, Kętrzyn 1991.

– Prace warsztatowe.

Nie realizowano przedmiotu „Wybrane zagadnienia prawa, kryminalistyki i kryminologii”.

Specjalności kontrola ruchu granicznego i graniczny różniły się tylko liczbą godzin przeznaczonych na poszczególne przedmioty tzn. służbę graniczną i kontrolę ruchu granicznego. Cały dział zawierał 52 % ogólnej ilości czasu przeznaczonego na realizację procesu kształcenia.⁴

Trzeci dział, uzupełniający, był identyczny pod względem przedmiotowym do analogicznego w Podoficerskiej Szkole Zawodowej, natomiast pod względem treściowym był nawet zawężony. Zawierał 24 % czasu ogólnego.

W programach obu szkół ograniczono do minimum przedmioty wojskowe, a później nawet zupełnie je wyeliminowano. Na to miejsce wprowadzona została problematyka prawnicza, języki obce, zdecydowanie zwiększono liczbę godzin dla przedmiotów specjalistycznych.

W realizacji programów przeważać miały formy i metody zajęć aktywizujące słuchaczy. Podstawową formą były zajęcia praktyczne.

Reorganizacją i aktualizacją programów kształcenia objęta została również Filia Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Zmechanizowanych. W 1991 r. zaprzestano naboru na pierwszy rok studiów. W Kętrzynie pozostał II, III i IV rocznik podchorążych. Nowy rok akademicki 1991/92 rozpoczęli podchorążowie w nowej sytuacji, jako funkcjonariusze Straży Granicznej, z nowymi programami. Podchorążowie II roku studiów realizowali jednolity program. Na III i IV roku wprowadzona była specjalizacja na poszczególnych kierunkach:

- ogólnograniczny,
- kontrola ruchu granicznego.

Studia II i III roku kończyły się miesięczną praktyką zawodową w oddziałach Straży Granicznej, natomiast na IV roku 3-miesięczną praktyką specjalistyczną, odbywaną bezpośrednio przed zakończeniem studiów, na stanowiskach przewidzianych do objęcia po promocji.

⁴ Ramowy program szkolenia kadetów szkoły Chorążych Straży Granicznej, Kętrzyn 1991.

W programach kształcenia podchorążych, podobnie jak w poprzednich programach, również zostały wyeliminowane typowe przedmioty wojskowe. Zwiększył się zakres przedmiotów prawniczych, organizacji, kierowania i zarządzania oraz działań antyterrorystycznych.

Program przewidywał następujące działy i poddziały przedmiotowe:

1. Dział ogólny:
 - poddział nauk humanistycznych,
 - poddział ogólnokształcący,
 - poddział prawniczy.
2. Dział specjalistyczny:
 - poddział służby granicznej,
 - poddział organizacji i kierowania obroną granicy państwowej,
 - poddział kontroli ruchu granicznego.
3. Dział uzupełniający:
 - poddział obronny,
 - poddział techniczno-kwaternistrzowski.⁵

W 1994 r. odbyła się ostatnia promocja podchorążych Filii Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Zmechanizowanych, a zatem również filia wrocławskiej uczelni przestała funkcjonować w Centrum Szkolenia Straży Granicznej. Zakończył się również 4-letni tryb przygotowania kadry oficerskiej dla potrzeb Straży Granicznej.

W celu zapewnienia ciągłości dopływu kadry oficerskiej do Straży Granicznej w 1991 r. została utworzona grupa pilotażowa w liczbie 15 funkcjonariuszy na pierwszym roku trzyletnich studiów zawodowych w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie. Grupa ta rozpoczęła studia według wspólnie opracowanego programu przez Centrum Szkolenia SG i uczelnię policyjną, który przewidywał dwa lata nauki w WSPol., trzeci rok w Centrum Szkolenia SG. Koncepcja ta została przyjęta i jest realizowana do chwili obecnej.

Potrzeby kadrowe okazały się jednak dużo większe, szczególnie w początkowym okresie funkcjonowania nowej formacji. Wychodząc naprzeciw tym potrzebom w 1992 r. wprowadzona została nowa, kolejna

⁵ Ramowy program kształcenia podchorążych Straży Granicznej (II, III i IV rok), Kętrzyn 1991.

forma kształcenia kadry oficerskiej, jaką było powołanie Studium Oficerskiego.

Studium Oficerskie SG zostało określone jako wyższy kurs kształcenia kandydatów na oficerów Straży Granicznej, w formie studiów podyplomowych w systemie stacjonarnym oraz zaocznym.

O przyjęcie do Studium ubiegać się mogli funkcjonariusze Straży Granicznej będący w okresie służby przygotowawczej i stałej, legitymujący się dyplomami wyższych uczelni.

Nauka w Studium trwała 7 miesięcy. Podstawowym celem kształcenia specjalistycznego było wszechstronne przygotowanie funkcjonariuszy Straży Granicznej pod względem wiedzy teoretycznej i umiejętności praktycznych do samodzielnego wykonywania obowiązków określonych dla stanowisk oficerskich w Straży Granicznej.

Zawarte w programie treści nauczania realizowane były poprzez następujące przedmioty:

- Etyka zawodowa,
- Historia straży granicznej,
- Kontrola ruchu granicznego,
- Czynności operacyjno-rozpoznawcze,
- Organizacja i kierowanie ochroną granicy,
- Prawo graniczne,
- Zabezpieczenie działań granicznych,
- Wybrane zagadnienia z kryminalistyki i kryminologii,
- Terenoznawstwo,
- Wstęp do prawoznawstwa,
- Prawo karne skarbowe,
- Prawo karne materialne,
- Prawo wykroczeń,
- Prawo karne procesowe,
- Wybrane zagadnienia prawa cywilnego i gospodarczego,
- Prawo celne i dewizowe,
- Podstawy informatyki i łączności,
- Organizacja działań SG w sytuacjach szczególnych,

- Musztra i regulaminy SG,
- Szkolenie strzeleckie,
- Wychowanie fizyczne,
- Ochrona praw człowieka.⁶

W zdecydowanej większości zajęcia realizowane były w formie wykładów, seminariów i ćwiczeń w gabinetach. Bardzo mało zajęć miało charakter praktycznego działania, zdobywania umiejętności i nawyków.

W 1993 r. nastąpiła kolejna zmiana koncepcji systemu kształcenia funkcjonariuszy SG. Podstawowym założeniem nowego systemu było objęcie wszystkich funkcjonariuszy przyjmowanych do służby przygotowawczej szkoleniem na trzech poziomach:

- 1) szkolenie podstawowe;
- 2) szkolenie specjalistyczne;
- 3) kształcenie kandydatów na oficerów.

Szkolenie podstawowe trwało w początkowym okresie 9 miesięcy, z czego 3 miesiące to szkolenie teoretyczne realizowane w ośrodkach szkolenia i 6 miesięcy praktyki w macierzystych oddziałach. W późniejszym czasie szkolenie to zostało skrócone do 1,5 miesiąca. Szkoleniem tym mają być objęci wszyscy funkcjonariusze przyjęci do służby przygotowawczej. Zwolnieni ze szkolenia podstawowego są funkcjonariusze, którzy odbyli służbę kandydacką w Straży Granicznej,

Szkolenie specjalistyczne podzielone zostało na dwa etapy z czego:

I. Etap – obejmował szkolenie z zakresu programu Szkoły Podoficerskiej.

Szkolenie w trybie stacjonarnym trwało 5 miesięcy.

II. Etap – obejmował szkolenie z zakresu programu Szkoły Chorążych i trwał 4 miesiące.

Przeszkolenie w I etapie lub w II etapie i uzyskanie pozytywnych wyników z egzaminów końcowych dawało możliwość przelożonym w macierzystych jednostkach do mianowania absolwentów na stopień

⁶ Ramowy program i plan studiów Studium Oficerskiego Centrum Szkolenia Straży Granicznej, Kętrzyn 1992.

podoficerski lub wystąpienia z wnioskiem do Komendanta Głównego SG o mianowanie na pierwszy stopień w korpusie chorążych.

Kształcenie kandydatów na oficerów posiadających wykształcenie wyższe realizowane było w ramach 7-miesięcznego Studium Oficerskiego. Kandydatów na Studium Oficerskie należało rekrutować spośród funkcjonariuszy służby stałej, a więc z co najmniej trzyletnim stażem służby w Straży Granicznej. Kształcenie kandydatów na oficerów nie posiadających wykształcenia wyższego odbywa się na bazie Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie i Centrum Szkolenia SG w Kętrzynie. Kandydaci na wyższe studia zawodowe muszą być funkcjonariuszami służby stałej.

W 1996 r. nastąpiła kolejna reorganizacja systemu szkolenia na II i III poziomie. W zamian za kursy podoficerskie i chorążackie, wprowadzone zostało Studium Straży Granicznej, w którym obowiązują dwa etapy szkolenia. I etap trwa 5 miesięcy, z czego 4 miesiące realizowane są w ośrodkach szkolenia i jeden miesiąc praktyki w macierzystych jednostkach SG. Ukończenie tego etapu uwieńczył jest mianowaniem słuchaczy na pierwszy stopień podoficerski. II etap trwa 4 miesiące i realizowany jest w ośrodkach szkolenia. Ukończenie II etapu Studium Służby Granicznej jest podstawą do mianowania na stopień młodszego chorążego.

Studium Oficerskie zostało przedłużone do 12 miesięcy, z czego 3 miesiące przeznaczone są na praktykę zawodową odbywaną przez słuchaczy w macierzystych jednostkach, w trakcie trwania kursu. Kandydaci do Studium Oficerskiego mogą być funkcjonariuszami w służbie przygotowawczej. Warunkiem przyjęcia jest odbycie przeszkolenia podstawowego.

W 1999 r. nastąpiły kolejne zmiany w strukturze organizacyjnej Centrum Szkolenia SG, gdyż dotychczasowy układ organizacyjny okazał się niewydolnym w stosunku do przeprowadzonych zmian w systemie kształcenia, jak i w programach kształcenia.

W Straży Granicznej założenia programowe uległy radykalnej zmianie. Zmienił się przede wszystkim charakter formacji. To z kolei pociągnęło konieczność nie tyle reorganizacji, co przebudowy całego

systemu kształcenia. Przyjęto system kształcenia kursowego – podobnie jak w Straży Granicznej okresu przedwojennego. Zredukowano do minimum elementy szkolenia wojskowego wprowadzając w to miejsce w dużo większym zakresie zagadnienia prawa, języków obcych, przedmioty specjalistyczne. Jak wynika z analizy okresu od 1991 r. w dalszym ciągu następują bardzo częste zmiany systemu kształcenia i poszczególnych jego elementów. Świadczy to o tym, że Straż Graniczna nie ma jeszcze wypracowanego ostatecznego modelu przygotowywania kadr dla potrzeb ochrony granicy państwowej i nadal trwają poszukiwania najbardziej optymalnych rozwiązań.⁷

Masłoń Andrzej; Ewolucja systemu kształcenia funkcjonariuszy Straży Granicznej na przestrzeni 10 lat, w: *Problemy Ochrony Granic*. Biuletyn nr 16 (2001), s. 19 - 27.

⁷ Ibidem.